

เอกสารประกอบการสอนสตรีศึกษา

โดย ฉลาดชาย รมิตานนท์

วาทกรรม (Discourse)

วาทกรรมเป็นคำที่ใช้กันมากในหมู่นักวิชาการไทยปัจจุบัน ที่ติดตามการเคลื่อนไหวทางวิชาการของโลกตะวันตกอย่างใกล้ชิดมาโดยตลอด ในสายของมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ เช่น ปรัชญา ประวัติศาสตร์ สังคมวิทยา มานุษยวิทยา และรัฐศาสตร์ เป็นต้น หากมองในแง่ของความสนใจพิเศษที่พัฒนาขึ้นมาในช่วงต้นคริสต์ทศวรรษที่ 1970 ต้น ๆ เป็นต้นมา จนกลายเป็นสาขาวิชา เช่น วัฒนธรรมศึกษา (cultural Studies) ที่พัฒนาขึ้นมาในอังกฤษและยุโรปก็มีผู้เชื่อว่าวาทกรรมเป็นคำที่ถือว่าเป็นศูนย์กลางของวิชานี้เลยทีเดียว (Andermahr และคณะ, 1997, น.53)

วาทกรรมเป็นคำที่ให้นิยามได้ยากมาก ไม่แพ้คำอื่น ๆ ที่นิยมใช้กันอย่างกว้างขวาง เช่น คำว่า อุดมการณ์ (ideology) เป็นต้น หากจะให้ให้นิยามในความหมายที่ง่ายที่สุด วาทกรรมเป็นคำนามที่หมายถึง การเปล่งเสียงออกมาเป็นภาษาชุดหนึ่ง ในวงวิชาการปัจจุบันใช้คำว่าวาทกรรมอยู่ในสองวงการที่ต่างกันแต่ในขณะเดียวกันก็เหลื่อม หรือคาบเกี่ยวกันด้วยคือ การวิเคราะห์วาทกรรมทางภาษาศาสตร์ (linguistic discourse analysis) กับ **ทฤษฎีวาทกรรมแบบนักคิดหลังโครงสร้างนิยม** (Poststructuralist discourse theory) ในแวดวงของภาษาศาสตร์ที่เน้นการปฏิบัติมากกว่าเรื่องทฤษฎีทางภาษาศาสตร์จะสนใจเรื่องการตีความวาทกรรม หรือสนใจวาทกรรมในฐานะที่เป็นตัวบ่งบอกหรือให้ความหมายในการใช้ภาษา มากกว่าที่จะสนใจภาษาในฐานะที่เป็นระบบที่เป็นนามธรรม ความสนใจต่อภาษาในฐานะที่เป็นวาทกรรมนี้เอง คือแนวที่ **เฟอ์ดีนัน เดอ ซอสซูเร** (Ferdinand de Saussure) เป็นผู้มียุทธศาสตร์สำคัญ (Andermahr และคณะ, 1997, เพิ่งอ้าง) (ผู้ที่สนใจโปรดดู (Saussure, Ferdinand de (1974) Course in General Linguistics. London : Fontana)

นักคิดสำคัญของยุคปัจจุบันที่มีบทบาทสำคัญมากในเรื่องของวาทกรรมมากที่สุดคนหนึ่งคือ **มีเชล ฟูโกลท์** (Michele Foucault-เสียชีวิตไปแล้ว) เขานิยามวาทกรรมว่าเป็น “**กลุ่มของข้อความที่สังกัดอยู่ในระบบแห่งการก่อรูประบบเดียวกัน**” (as the group of statements that belong to a single system of formation) เขายกตัวอย่างวาทกรรมชุดต่าง ๆ ให้เห็น เช่น วาทกรรมทางการแพทย์ (clinical discourse) วาทกรรมเศรษฐกิจ (economic discourse) วาทกรรมของประวัติศาสตร์ธรรมชาติ (discourse of natural history) และวาทกรรมจิตวิเคราะห์ (psychiatric discourse) เป็นต้น (Andermahr และคณะ, เพิ่งอ้าง)

(สำหรับท่านที่ต้องการดูงานดั้งเดิมของฟูโกลท์ โปรดดู Foucault, Michel (1972). The Archaeology of Knowledge. Trans. (แปล). A.M. Sheridan Smith. London : Tavistock.)

ยิ่งไปกว่านั้น นักสตรีนิยมบางคนสรุปสาระสั้น ๆ ว่า วาทกรรมเป็นคำที่ใช้กันในทฤษฎีประเภทที่เรียกว่า **ทฤษฎีแนววิพากษ์** (critical theory) เช่น ในงานเขียนของฟูโกลท์ ซึ่งมีนัยว่า วาทกรรมเป็นชื่อที่ใช้เรียกระบบของการเป็นตัวแทนเชิงภาษา (หรือการสร้างความหมาย) ที่อำนาจใช้ในการสืบทอดซึ่งอำนาจ (the system of linguistic representations through which power sustains itself) ทั้งนี้ฟูโกลท์เสนอเชิงโต้แย้งไว้ว่า ภายในวาทกรรมชุดต่าง ๆ แต่ละชุดจะมีกลไกอยู่ชุดหนึ่งที่ถูกนำมาใช้ในฐานะที่เป็นเครื่องมือหรือวิถีทางต่าง ๆ ในการควบคุม**ความปรารถนา** โดยเฉพาะความปรารถนาทางเพศ (desire) และควบคุม**อำนาจ** ซึ่งทั้งความปรารถนาและอำนาจนี้จะทำหน้าที่เอื้ออำนวยต่อการจัดประเภท (classification) การจัดระบบระเบียบ (ordering) และการกระจาย (distribution) ซึ่งความปรารถนาและอำนาจนั่นเอง ภายใต้แนวทางหรือวิถีการนี้เอง ความเชี่ยวชาญก็ดี ความรู้ที่ดีจะถูกผลักดันออกมาเหนือสิ่งต่าง ๆ หรือเรื่องราวต่าง ๆ ที่ดูเผิน ๆ แล้วราวกับว่าเป็นเรื่องปกติธรรมดาทั่วไปในความเป็นจริงของชีวิตประจำวัน พูดอีกอย่างหนึ่งคือ สิ่งต่าง ๆ ที่เราคิดว่าเป็นเรื่องธรรมดาทั่ว ๆ ไปในชีวิตประจำวันนั้น แท้จริงแล้วเรื่องราวต่าง ๆ เหล่านั้นถูกใส่ความหมายผ่านทางการใช้ภาษาให้กลายเป็น “ความจริง” ขึ้นมา

ด้วยเหตุนี้ จึงเป็นไปได้ที่เราจะศึกษาตรวจสอบ วาทกรรมต่าง ๆ ทั้งหลายที่ถูกใช้เพื่อสร้างหรืออธิบาย หรือควบคุมความจริงในอดีต ตัวอย่างเช่น วาทกรรมต่าง ๆ ที่ว่าด้วยประเวณีหรือเรื่องราวทางเพศ (sexuality) ระบบการลงโทษหรือทัณฑ์กรรม (เช่นการจำคุก) และระบบที่ว่าด้วยความบ้าเป็นต้น และเนื่องจากฟูโกลท์มองว่าระบบวัฒนธรรมประกอบสร้างขึ้นมาจากวาทกรรมต่าง ๆ ที่หลากหลาย แต่เชื่อว่าคนทุกคนจะสามารถเข้าถึงการสร้างวาทกรรมนั้น ๆ ได้เท่าเทียมกัน คนบางคน บางกลุ่ม สามารถควบคุมความสามารถในการเข้าถึงการสร้างวาทกรรมได้มากกว่าคนอื่นด้วยการใช้อำนาจ ปราบปรามการณ์ เช่นนี้ไม่ใช่ว่ากลุ่มคนที่ไม่สามารถเข้าถึงการสร้างวาทกรรมจะไม่ตระหนักรู้ ฟูโกลท์เชื่อว่าจะอย่างน้อยที่สุดกลุ่มที่เสียเปรียบที่สุดตระหนักดีถึงปรากฏการณ์นี้อย่างเจ็บปวดด้วย (Gamble, 1999, น.217-218)

จากเนื้อหาสาระสำคัญในย่อหน้าต่าง ๆ ข้างบน จึงอาจนำไปสู่นิยามของคำว่าวาทกรรมได้อีกชุดหนึ่ง ซึ่งบอกว่าวาทกรรมคือ “**ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับความจริงทางสังคม**” (The relation between language and social reality) (Humm, 1989, น.66) นิยามนี้คือการยืนยันข้อความในย่อหน้าที่แล้ว ซึ่งมีนัยว่าเหตุการณ์หรือปรากฏการณ์ตลอดจนสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันอยู่ทุกเมื่อเชื่อวันถูกสร้างให้เป็น “ความจริง” ขึ้นมาได้โดยผ่านการใช้ภาษา ดังนั้น “ความจริง” จึงเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นมาจากทางภาษา ด้วยเหตุนี้เราจึงสามารถศึกษาการสร้างความจริงได้ด้วยการศึกษาวิเคราะห์ภาษาในฐานะที่เป็นวาทกรรม

อย่างไรก็ตาม ในทัศนะนักสตรีนิยมวาทกรรมหลัก หรือวาทกรรมครอบงำคือ **ปิตาธิปไตย** หรือระบบชายเป็นใหญ่ (patriarchal discourse) ซึ่ง**ชีลา โรโบธัม** (Shicla Rowbotham) เสนอว่า วาทกรรมเป็นเครื่องมือสำคัญของการครอบงำของระบบชายเป็นใหญ่ ดังนั้น การต่อสู้เพื่อช่วงชิงอำนาจภายในวาทกรรมต่าง ๆ จึงถือว่าเป็นประเด็นสำคัญทางการเมืองสำหรับขบวนการเคลื่อนไหวของผู้หญิง *ส่วน **รอส โคเวอร์ด** (Ros Coward) เสนอว่าเพื่อที่จะเข้าใจการสร้างความแตกต่างระหว่างเพศสภาพ(the construction of gender differences) เราจำเป็นต้องใส่ใจใจมองดูที่**บริบท**ต่าง ๆ **การเปลี่ยนแปลง**ทั้งหลาย (Transformations) และ **นิยาม**ต่าง ๆ (definitions) ของ **ประเวณี**หรือเรื่องราวทางเพศ (sexuality) ที่ปรากฏอยู่ในวาทกรรมต่าง ๆ พร้อมทั้งทำความเข้าใจด้วยว่าวาทกรรมต่าง ๆ เหล่านั้นถูกผลิตขึ้นมาอย่างไร

* สำหรับผู้ที่ต้องการค้นเพิ่มเติมโปรดดู (Rowbotham, Shiela, 1973, Women's Consciousness, Man's World, Penguin : Harmond-Sworth.